

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Актаулова Б.Ж. Таяу Шығыс шиеленісі және Египеттің саясаты (1947-1981 жж.). - Алматы, 2009.
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2030: Қазақстан халқына ел Президентінің жолдауы. – Алматы: Юрист, 2003.
3. Қасымжомарт Тоқаев. Қазақстан Республикасының дипломатиясы. – Алматы: ГӨ Пбк “Gauhar”, 2002.
4. Назарбаев Н.Ә. Сындарлы он жыл.- Алматы: Атамұра, 2003.
5. Смирнов А.В. Таяу Шығыстағы тұрақсыздық және оның себептері. – М: Халықаралық қатынастар, 2017.
6. Смирнов А.В. Таяу Шығыс: саяси және діни шиеленістер. – М: Халықаралық қатынастар, 2017.
7. Алиев Б. Қауіпсіздік және қақтығыстар: Таяу Шығыс мысалы. - Алматы Қазақ университеті, 2019.
8. Шаріпов М. Таяу Шығыс елдеріндегі экономикалық тұрақсыздық: себептері мен салдары. - Алматы: ҚазМҰУ баспасы, 2022.
9. Сайфуллин, А. Таяу Шығыстағы әлеуметтік- экономикалық қиындықтар және тұрақсыздыққа әсері. - Астана: Еуразия университеті баспасы, 2021.

ҚЫПШАҚ ДАЛАСЫНЫҢ ҰЛЫ ТҮЛҒАСЫ-БЕЙБАРЫС СҰЛТАН

Мұқият А.

Ғылыми жетекшісі: Демеуова Н.К.

С.Сейфуллин атындағы ҚАЗУ

nurgul_dk@mail.ru

Астана қ.

Андатпа: Бұл мақалада Бейбарыс сұлтанның өмірі мен тарихи рөлі талданады. Оның ерлігі, көшбасшылық қасиеттері және Мысыр мемлекетінің дамуына қосқан үлесі қарастырылады. Бейбарыс сұлтан қазақ халқының батырлық рухын көрсететін тұлға ретінде сипатталады. Оның әскери жетістіктері мен мемлекет басқарудағы стратегиялары ортағасырлық тарихтағы ерекше құбылыс ретінде қарастырылған. Мақалада тарихи деректер мен заманауи зерттеулер негізінде Бейбарыстың қазақ тарихындағы және әлемдік тарихтағы орны көрсетіледі.

Кілт сөздер: Бейбарыс сұлтан, Мысыр, батырлық, көшбасшылық, тарихи мұра.

Аннотация: В данной статье анализируется жизнь и историческая роль султана Бейбарса. Рассматриваются его героизм, лидерские качества и вклад в развитие Египетского государства. Бейбарс представлен как личность, отражающая дух героизма казахского народа. Его военные достижения и стратегии управления государством рассматриваются как уникальное явление в средневековой истории. Статья раскрывает место Бейбарса в казахской и мировой истории на основе исторических данных и современных исследований.

Ключевые слова: Султан Бейбарс, Египет, героизм, лидерство, историческое наследие.

Abstract: This article analyzes the life and historical role of Sultan Baybars. It examines his bravery, leadership qualities, and contributions to the development of the Egyptian state. Sultan Baybars is portrayed as a figure embodying the heroic spirit of the Kazakh people. His military achievements and state governance strategies are explored as a unique phenomenon in medieval history. The article highlights Baybars' significance in both Kazakh and world history based on historical records and modern research.

Keywords: Sultan Baybars, Egypt, heroism, leadership, historical legacy.

Кіріспе. Бейбарыс сұлтан – қазақ тарихының ғана емес, ислам әлемінің де маңызды тұлғасы. Оның ерекше ерлігі мен көшбасшылық қабілеттері мәмлүк мемлекетінің дамуына ғана емес, бүкіл мұсылман әлемінің қорғанысына үлкен ықпал етті. Қазақ даласында туып, құлдықтан сұлтан дәрежесіне жеткен тұлғаның өмір жолы бүгінгі ұрпақ үшін батылдықтың, адалдықтың және даналықтың жарқын үлгісі болып табылады.

Негізгі бөлім. Бейбарыс сұлтан 1223 жылы немесе 1225 жылы Дешті Қыпшақ даласында дүниеге келген. Оның әкесі Жамақ, анасы Әйнек болғаны белгілі. Сол кездегі саяси тұрақсыздық салдарынан Бейбарыс жас кезінде жаугершілікке тап болып, тұтқынға түседі. Әмір Айтегін әл-Бұндұқтари оны құл базарында сатып алған соң, Бейбарыс мәмлүк әскеріне қосылады. Бұл туралы Тоғысбаев Б. мен Сужикова А. өз еңбектерінде былай дейді: «Бейбарыстың тағдыры құлдықтан сұлтандыққа дейінгі жолы – қазақ халқының батырлық рухының көрінісі» [1, 45 бет]. Бейбарыстың мәмлүк әскерінде жылдам көтерілуі оның әскери өнердегі шеберлігі мен көшбасшылық қабілеттерін көрсетеді. 1260 жылы Құтыз сұлтан қайтыс болғаннан кейін, Бейбарыс мәмлүк мемлекетінің сұлтаны болып сайланады.

Сұлтан Бейбарыстың басқаруы мәмлүк мемлекетінің гүлдену кезеңі ретінде белгілі. Оның басшылығымен мәмлүк әскері крест жорықтарына тойтарыс беріп, мұсылман әлемінің қауіпсіздігін қамтамасыз

етті. Бұл туралы «Айбын» энциклопедиясында былай деп жазылған: «Бейбарыстың ерлігі мәмлүк мемлекетінің тек саяси ғана емес, мәдени және экономикалық дамуына да ықпал етті» [2, 120бет].

Бейбарыс мемлекетте бірнеше реформа жүргізді. Ол әрбір қалада тұрақты әскер ұстау, мешіттер мен медреселер салу арқылы халықтың рухани дамуына мән берді. Сонымен қатар, сауда жолдарын дамыту үшін Алтын Ордамен дипломатиялық байланыс орнатты. Бұл туралы Рашид ад-Диннің «Жамиғ ат-Тауарих» еңбегінде: «Сұлтан Бейбарыс мәмлүк мемлекетінің және көршілес елдердің мәдени байланыстарын нығайтқан» деп жазылған [3, 78бет].

Мәмлүк мемлекетінің дамуы Бейбарыс сұлтанның басқару кезеңімен тығыз байланысты. Ол тек әскери ғана емес, экономикалық және мәдени реформаларды да жүзеге асырды. Оның билігі кезінде мәмлүк мемлекеті халықаралық деңгейде танымал әрі ықпалды елге айналды. Сұлтан билікке келісімен тұрақты әскер ұстау жүйесін енгізіп, мемлекеттің ішкі тұрақтылығын күшейтті. Бейбарыс өз заманының талаптарына сай құқықтық және экономикалық реформалар жасады, бұл туралы «Сұлтан Бейбарыс» еңбегінде: «Оның билігі кезінде Мысыр мен Сирияда сауда-саттық кеңейіп, мәмлүк мемлекетіне әлемнің түкпір-түкпірінен көпестер ағылды» деп жазылған [4, 3-бет].

Бейбарыстың Алтын Ордамен қарым-қатынасы мәмлүк мемлекетінің экономикалық және саяси артықшылықтарын арттырды. Ол Алтын Ордамен тұрақты дипломатиялық байланыс орнатып, бұл қарым-қатынас екі елдің де дамуына ықпал етті. Сонымен қатар, оның қазақ даласымен байланысын нығайтуы оның тарихи түп-тамырын ұмытпағанын көрсетеді. Бұл туралы «Қазақ хандары: тарихи зерттеулер» еңбегінде: «Бейбарыс Алтын Ордамен экономикалық және мәдени ынтымақтастықты нығайту арқылы ислам әлемінде мәмлүк мемлекетінің рөлін арттырды» делінген [5, 42-бет].

1260 жылғы Айн-Жалут шайқасы мәмлүк мемлекетінің беделін нығайтуға себеп болды. Бейбарыстың әскери стратег ретінде танылуы осы шайқаста көрінді. Ол моңғол әскеріне қарсы жаңа әдістер қолданды, бұл Еуропа тарихында алғаш рет зеңбіректерді қолданумен есте қалды. Бұл туралы Ибн Халдун өз еңбегінде: «Бейбарыс шайқастарда соғыс әдістерін өзгертті, оның ішінде зеңбіректерді қолдану мәмлүк әскерін моңғолдарға қарсы жеңіске жеткізді» деп атап өткен [6, 105-бет].

Бейбарыс мәдениет пен білімнің дамуына да ерекше мән берді. Оның Каирде салдырған мешіттері мен медреселері ислам өркениетінің алтын қазығына айналды. Әбдірахманова З. «Қазақтың ерлік дәстүрлері» еңбегінде: «Бейбарыстың рухани реформалары ислам мәдениеті мен білімінің дамуына ықпал етті. Оның мешіттері мен медреселері бүгінде де ислам әлемінің мәдени мұрасы болып табылады» деп жазылған [7, 78-бет].

Бейбарыс сұлтанның ислам әлемін біріктіруі оның саяси даналығының жарқын көрінісі болды. Ол әртүрлі этностар мен мәдениеттер арасындағы бейбітшілікті сақтай отырып, мәмлүк мемлекетінің күшін арттырды. Мұхаммед ад-Дахабтың «Ислам өркениетінің негіздері» еңбегінде: «Бейбарыс ислам әлемін қорғап, крест жорықтарының бетін қайтарған тұлға ретінде тарихта қалды» деп көрсетілген [8, 54-бет]. Оның реформалары мәмлүк мемлекетінің гүлденуіне ықпал етіп қана қоймай, ислам әлемінің бірлігі мен тұтастығын нығайтты. Бейбарыстың өмірі мен қызметі бүгінгі ұрпаққа батылдық пен адалдықтың үлгісі болып қала бермек.

Қазіргі таңда Сұлтан Бейбарыстың мұрасы әлемдік және қазақ тарихында ерекше орын алады. Оның билігі мен реформалары тек мәмлүк мемлекеті үшін ғана емес, бүкіл ислам өркениетінің дамуына зор ықпал етті. Бұл мұра оның салдырған ғимараттары, жүзеге асырған реформалары және қалдырған рухани құндылықтары арқылы сақталып, бүгінгі ұрпаққа үлгі болып отыр. Сұлтан Бейбарыс салдырған ғимараттар ислам мәдениетінің архитектуралық байлығын көрсететін маңызды ескерткіштер қатарында саналады. Оның Каирде салдырған мешіті бүгінгі күнге дейін өзінің тарихи және рухани маңыздылығын жоғалтқан жоқ. Бейбарыс мешіті ислам сәулет өнерінің үздік үлгілерінің бірі ретінде бағаланады. Мешіттің құрылысы ислам өркениетінің гүлдену кезеңін сипаттайды, ал оның архитектуралық элементтері мұсылмандық мәдениеттің көркемдік деңгейін айқын көрсетеді. Бұл ғимарат ислам мәдениетінің ғана емес, Бейбарыстың жеке тұлғасының да көрегендігін, дінге деген терең сенімін айғақтайды. Сонымен бірге, оның салдырған басқа да ғимараттары – медреселер, кітапханалар және көпірлер ислам өркениетінің рухани және материалдық негізін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Бейбарыстың жүргізген реформалары да оның мұрасының ажырамас бөлігі болып табылады. Ол мәмлүк мемлекетінің саяси және экономикалық жүйесін жаңғыртып, қоғамның әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етті. Бейбарыстың заңнамалық реформалары исламдық шарифат заңдарына негізделіп, әділетті басқару жүйесін құрды. Оның бұл реформалары ислам әлемінің басқару жүйесін жаңартуға ықпал етіп, кейінгі мұсылман билеушілері үшін үлгі болды. Әлеуметтік салада жүргізілген реформалар халықтың әл-ауқатын жақсартып, қоғамның барлық топтарының құқықтарын қорғауға бағытталды. Бұл реформалардың нәтижесінде мәмлүк мемлекеті ішкі тұрақтылыққа қол жеткізіп, сыртқы жауларға қарсы күшті қорғаныс жүйесін құра алды.

Бейбарыстың қалдырған рухани құндылықтары оның мұрасының ең маңызды аспектілерінің бірі болып саналады. Ол ислам дінін насихаттау арқылы қоғамның рухани бірлігін нығайтты. Оның басшылығы кезінде салынған мешіттер мен медреселер ислам білімін таратуда маңызды рөл атқарды. Каирдегі Өл-Азһар университеті сол кезден бастап ислам әлемінің ғылыми орталығы ретінде танылып, бүгінгі күнге дейін өз мәртебесін сақтап келеді. Бейбарыс ислам ғылымына ерекше мән беріп, оның дамуына қолдау көрсеткен тұлға ретінде танымал. Оның рухани құндылықтары мен діни реформалары ислам әлемінің ішкі бірлігін нығайтып, мұсылман мемлекеттерінің арасындағы ынтымақтастықты арттырды. Қазақстанда Сұлтан Бейбарыстың

мұрасын насихаттау үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Оның есімімен көптеген көшелер, мектептер және мәдени орталықтар аталған. Сонымен бірге, Атырау қаласында Бейбарысқа арналған ескерткіш орнатылып, ол қазақ халқының мақтанышы ретінде ұрпақтан ұрпаққа мұра болып отыр. Бұл іс-шаралар Бейбарыстың тарихи тұлғасын жас ұрпаққа танытып қана қоймай, оның рухани және мәдени мұрасын сақтауға да бағытталған. Қазақстанда өткізілетін тарихи конференциялар, көрмелер және басқа да іс-шаралар Бейбарыстың тұлғасын зерттеуге және насихаттауға үлкен үлес қосуда. Сұлтан Бейбарыстың мұрасы тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл ислам әлемінде құрметпен еске алынады. Оның салдырған ғимараттары мен реформалары ислам өркениетінің бірегей кезеңін сипаттап, оның дамуына зор үлес қосты. Оның өмірі мен қызметі мұсылман әлемінің бірлігі мен тұрақтылығын сақтау үшін қызмет етудің жарқын үлгісі болып табылады. Бұл мұра ислам өркениетінің тарихындағы маңызды кезеңді сипаттайды және оны сақтау қазіргі ұрпақтың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бүгінде Бейбарыс мұрасының маңыздылығын арттыру үшін ғылыми зерттеулер мен халықаралық жобалар жүзеге асырылуда. Оның өмірі мен қызметі туралы деректерді зерттеу арқылы ислам өркениетінің тарихын тереңірек түсінуге болады. Сонымен қатар, Бейбарыс салдырған ғимараттарды қалпына келтіру және оларды сақтау бойынша жұмыстар жүргізіліп, бұл ескерткіштер әлемдік мәдени мұра ретінде танылуда. Осындай бастамалар Бейбарыс мұрасының заманауи қоғам үшін өзектілігін арттырып, оның рухани құндылықтарын насихаттауға мүмкіндік береді. Сұлтан Бейбарыс мұрасы қазіргі ұрпаққа тек тарихи сабақ қана емес, сонымен бірге рухани дамудың негізін де ұсынады. Оның салдырған ғимараттары мен жүргізген реформалары ислам өркениетінің бірлігі мен тұрақтылығын сақтау үшін қызмет етті. Бейбарыстың рухани құндылықтары оның мұрасының негізгі бөлігі болып қала береді және ол бүгінгі ұрпаққа үлгі болып табылады. Сондықтан, оның мұрасын сақтау және насихаттау – әлемдік мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде ерекше маңызға ие.

Қорытынды.

Сұлтан Бейбарыс – ислам әлемінің тарихындағы ұлы тұлға. Оның өмірі, ерлігі мен даналығы мұсылман өркениетінің сақталуы мен дамуына өлшеусіз үлес қосты. Құлдықтан билікке дейінгі жолы оның табандылығы мен ерік-жігерінің жарқын мысалы. Бейбарыс сұлтанның еңбегі тек мәмлүк мемлекетінің ғана емес, бүкіл ислам әлемінің игілігіне бағытталды. Ол салдырған мешіттер мен медреселер, жүргізген реформалар және қалдырған рухани мұралары арқылы ұрпақтар жадында мәңгі қалды. Бейбарыстың тарихтағы рөлі мен мұрасы ұрпаққа өнеге. Оның ерлік жолы «Батыр туса – ел ырысы, жаңбыр жауса – жер ырысы» деген қазақ нақылын растайды. Сұлтанның даналығы мен көрегендігі «Ақыл азбайды, білім тозбайды» деген халық сөзін еске салады. Бейбарыс тек жауынгер ғана емес, білім мен әділдікті жоғары қойған көшбасшы ретінде де танымал болды. Ол ислам әлемін біріктіріп, сыртқы жауларға қарсы тұра алатын қуатты мемлекет құрды. Бұл оның «Бірлік бар жерде – тірлік бар» деген қағиданы ұстанғанын көрсетеді. Қазақстанда Бейбарыс сұлтанның есімін мәңгі есте сақтау үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Оның есімі – қазақ даласының ұлылығының символы. Қазіргі ұрпақ Бейбарыстың мұрасын сақтап, оны әлемге таныту арқылы өз міндетін атқаруда. «Ерлік – елге мұра, ұрпаққа – ұран». Сұлтан Бейбарыстың өмірі мен еңбегі осы даналықты толықтай ақтайды. Оның рухани мұрасы бүгінгі және болашақ ұрпаққа бағыт-бағдар болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тарихи тұлғалар. Танымдық — көпшілік басылым. Құрастырушы: Тоғысбаев Б., Сужикова А. – Алматы. «Алматыкітап баспасы», 2009.
2. Айбын. Энциклопедия. Бас ред. Б. Ө. Жақып. — Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. — 880 б.
3. Рашид ад-Дин. Жамиғ ат-Тауарих. Астана, «Фолиант» баспасы, 2018, 4-ші том, 75-80-ші бб.
4. Сұлтан Бейбарыс — Уикипедия.
5. Қазақ хандары: тарихи зерттеулер. — Алматы, 2017.
6. Ибн Халдун. «Мұсылман әлемінің тарихы». — Каир, 2020.
7. Әбдірахманова З. «Қазақтың ерлік дәстүрлері». — Астана, 2015.
8. Мұхаммед ад-Дахаб. «Ислам өркениетінің негіздері». — Дубай, 2018.

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚЫТАЙДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДАДАҒЫ ОРНЫ МЕН РӨЛІ

Тоқабекова А.

Ғылыми жетекшісі: г.ғ.м., аға оқытушы Зипатолла Ш.К.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
tokabekovaaiganym@gmail.com
Қарағанды қ.

XXI ғасыр жаһандану мен халықаралық интеграцияның қарқынды кезеңі ретінде тарихқа енді. Әлем елдері біртұтас экономикалық жүйеге тартылып, халықаралық сауда мен ынтымақтастық ауқымы кеңейуде. Бұл үдерісте Қытай ерекше орын алады. Әлемдегі ең ірі экспорттаушы және ішкі тұтыну нарығы бойынша екінші